

Світлана Бричок

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СПАДЩИНИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА О. ЗАХАРЕНКА В КУРСІ «ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ»

Інтенсивне реформування освіти в Україні вимагає наполегливих пошуків трансформування освітнього процесу на гуманістичних засадах. Одним із виявів такого трансформування є інноваційні педагогічні технології, що передбачають якісно нові перетворення як педагогічного процесу в цілому, так і його складових, і сприяють істотному підвищенню його ефективності.

Вища педагогічна освіта орієнтована на формування особистості педагога як найвищої цінності, орієнтована на розвиток і саморозвиток цієї особистості.

Історія педагогіки давно включена у зміст педагогічної освіти. Вона гуманістична за своєю сутністю, спрямована на людину. У цьому аспекті відчуття і розуміння педагогічної теорії і освітньо-виховної практики в історичній динаміці – суттєвий компонент професійного і морального удосконалення учителя. Адже в історії розвитку педагогічної думки досить багато теорій і течій, які можна імітувати, застосовуючи різні змістові позиції учасників. Неоднозначність рішень, наявність елементу невизначеності забезпечують проблемний характер занять та особистісний прояв кожного учасника.

Оціночне ставлення майбутнього вчителя до спадщини видатних педагогів минулого є одним з факторів, які впливають на успішність його діяльності. Історія педагогіки служить необхідним теоретичним забезпеченням наукового розв'язку педагогічних проблем, тому що її висновки спрямовані в теперішнє і майбутнє.

Проникнення в кращі традиції світового і вітчизняного досвіду розвиває педагогічне мислення, дозволяє вчителю знайти власний, індивідуальний стиль в роботі з учнями. Можна стверджувати, що історико-педагогічні знання орієнтують в різноманітності варіантів загальнопедагогічних підходів.

Історичне усвідомлення дає майбутньому педагогу і ретроспективу педагогічних засобів, і перспективу їх творчого оновлення в усвідомлено проєктованій виховній діяльності.

Історико-педагогічна освіченість дозволяє вчителю орієнтуватись в складних панорамах сучасних підходів до педагогічного процесу, збагачує палітру наявних в його розпорядженні засобів, стимулює свободу педагогічної творчості.

Можливості історії педагогіки особливо великі, адже вона вивчає розвиток педагогічної теорії і практики виховання, їх зв'язок і залежність від умов матеріального життя суспільства, від тієї суспільно-політичної ситуації, в якій вони розвиваються. Засвоєння спадщини минулого підвищує науковий світогляд, сприяє розвитку педагогічних здібностей, допомагає творчо використовувати досвід педагогів минулого в сучасному суспільстві.

Серед вітчизняних педагогів особливо вирізняються постаті видатних українських педагогів: директора Павлівської середньої школи Василя Олександровича Сухомлинського (1918–1970) та директора Сахнівської загальноосвітньої школи Олександра Антоновича Захаренка (1937–2002), яким вдалося в межах радянської парадигми виховання обґрунтувати та реалізувати на практиці гуманістичну систему навчання й виховання особистості.

Саме тому, специфіку інноваційного підходу до вивчення історії педагогіки як навчального курсу, окремих його тем, у першу чергу, вивчення спадщини видатних педагогів, який ґрунтується на принципах створення комфортних умов навчання, свободи творчості, використанні індивідуальних можливостей кожного студента розкриємо на вивченні спадщини В. Сухомлинського і О. Захаренка.

Сучасні вітчизняні вчені (А. Аношкіна, І. Єрмаков, С. Резванов, О. Савченко та ін.) розглядають інновацію (італ. *innovations*) в освіті як «процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому» [13]; «результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем» [10, с. 497]; «актуальні, значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток» [7, с. 21]; продукти інноваційної освітньої діяльності, які характеризуються процесами створення, розповсюдження та використання нового засобу (новизни, нововведення) в галузі педагогіки та наукових досліджень [12, с. 497] та ін.

Різноманітні аспекти вивчення спадщини видатних вітчизняних педагогів у курсі розглядаються у роботах Н. Дічек, О. Сухомлинської [5; 14].

Опис основних фактів життєдіяльності В. Сухомлинського, О. Захаренка, висвітлення конкретних положень спадщини педагогів у контексті розширеної подачі суспільно-історичних і біографічних фактів та коментарів до них здійснено О. Сухомлинською, Т. Філімоновою [15; 16].

Порівняльний аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського і О. Захаренка здійснили в останні роки Л. Березівська, Н. Побірченко [2; 11].

Однак інтегрованого дослідження інноваційних підходів до вивчення спадщини В. Сухомлинського, О. Захаренка в курсі «Історія педагогіки» на сьогодні немає. Тому саме цей аспект є предметом дослідження у нашій статті.

Основне завдання статті полягає у розкритті специфіки інноваційних підходів до вивчення персоналій на заняттях з «Історії педагогіки», зокрема видатних українських педагогів В. Сухомлинського і О. Захаренка.

Враховуючи вимоги галузевих освітніх стандартів, та, зокрема, освітньо-кваліфікаційної характеристики, мета сучасної педагогічної освіти – підготовка висококваліфікованої, всебічно розвиненої особистості, здатної до активної соціальної адаптації у суспільстві, до передачі знань підростаючому поколінню, до самоосвіти, самовдосконалення та навчання протягом усього життя.

Для реалізації вищезазначеної мети вже сьогодні у системі вищої педагогічної освіти відбуваються зміни, що в першу чергу торкнулися змісту освіти.

Так, державний галузевий стандарт вищої освіти за спеціальністю 6.010100 – початкове навчання, зокрема освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра, передбачає формування у майбутнього вчителя системи історико-педагогічних знань з позицій цивілізаційно-антропологічного підходу. Саме тому, курс «Історія педагогіки» є важливим етапом в оволодінні студентами педагогічними знаннями, він має на меті, насамперед, познайомити студентів з видатними вітчизняними і зарубіжними педагогами різних історичних епох. Курс включає в себе 2 кредити ECTS (108 год.), передбачає лекційні, практичні, лабораторні заняття, завершується іспитом.

Складаючи тематичний план курсу, ми зважали на той факт, що традиційні форми та методи підготовки фахівців не відповідають сучасним вимогам ринку праці і не в змозі забезпечити вищезгаданий характер педагогічної

освіти. Тому впровадження інноваційних підходів відрізняється від традиційного навчання тим, що в його центрі стоять здібності особистості, а не функціональні компетенції, навчання спрямовується на знаходження творчих рішень і способів їх реалізації.

Інноваційна діяльність у навчальних закладах освіти, впровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій навчання, визначення форм і методів навчально-виховної діяльності потребують розробки та випробування нового дидактичного забезпечення підготовки майбутніх педагогів.

Тому при вивченні курсу ми, крім традиційних методів – лекцій, семінарів, практичних і лабораторних занять, широко впроваджували самостійну роботу студентів, нетрадиційні інноваційні методи.

У методиці викладання курсу «Історія педагогіки» висвітлено переважно традиційний досвід. Очевидно, така ситуація викликана тим, що теоретичні й методичні засади сучасних освітніх технологій знаходяться ще на стадії розробки, осмислення, первинної практичної апробації. Разом з тим, наявний досвід викладання курсу свідчить, що при вивченні спадщини конкретних педагогів, теми «Педагогічне новаторство в історії вітчизняної школи» досягнення мети є значно ефективнішим за умови використання інноваційного підходу.

Педагогічну діяльність Ш. Амонашвілі, М. Гузика, О. Захаренка, А. Макаренка, В. Сухомлинського розкриваємо на інтерактивних лекціях, де нами використовуються ілюстрації, графіки, малюнки, слайди, роздатковий матеріал та технічні засоби. Вони сприяють кращому сприйняттю й запам'ятовуванню інформації. Також, кожному студенту перед початком курсу видається коротке резюме лекції та інші матеріали (наприклад, друковані матеріали (опорні конспекти, схеми, таблиці) [4]), щоб студенти не відволікалися на ведення конспекту. Очікується, що студенти регулярно опрацюватимуть рекомендовану літературу. Інтеграція навчального матеріалу і розвиток незалежного критичного мислення підкріплюється в процесі аудиторних дискусій, роботи в групах в аудиторії і поза її межами, а також під час виконання індивідуальних та групових завдань.

Студенти є активними суб'єктами навчального процесу, вони самостійно шукають нові знання, залучають допоміжні джерела інформації, проводять їх аналіз, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, оцінюють дії колег та свою власну поведінку, заглиблюються в реальну атмосферу ділової співпраці з вирішення проблем, що є оптимальною для вироблення навичок та якостей майбутнього педагога. Між

студентами виникають суб'єкт-суб'єктні відносини і студент для викладача стає колегою, який має власне мислення.

Проведення рольової гри «Діалог через роки» сприяє інтеріоризації засвоєних знань, «олюдненню» постаті конкретного педагога. Так, після опрацювання статті Н. Побірченко «В. О. Сухомлинський та О. А. Захаренко: діалог через роки» [11], студенти легко включаються в конкретну епоху, змістовно і жваво проводять діалог між двома українськими директорами сільських шкіл.

Досить ефективним є використання методу структурно-логічного моделювання, який ґрунтується на метафоричності, тобто на переносі проблемності чи проблеми на інший матеріал. Схеми, графіки, діаграми – це просторові метафори, які стимулюють мислення. Це означає, що існує зв'язок між метафорою і творчістю. Метафори (переноси) дозволяють мисленню студента ефективніше виділяти структуру складних об'єктів. Позитивно сприймають студенти метод поєднання і порівняння двох педагогічних систем, метод показу (графічний і схематичний показ явищ) [3].

Під час самостійної роботи студентам пропонується скласти порівняльні таблиці педагогічних систем різноманітних педагогів, що вимагає глибокого опрацювання матеріалу, творчого підходу, вміння працювати з першоджерелами, узагальнювати і систематизувати. Наприклад, складання порівняльних таблиць діяльності В. Сухомлинського і О. Захаренка (теми 10 і 11 курсу), які, хоч і працювали в різні періоди, однак обидва були директорами сільських українських шкіл, мали багато спільного у світоглядних позиціях.

Порівняльні таблиці студенти складають за такими параметрами:

- етапи життя і педагогічної діяльності;
- основні праці;
- найважливіші ідеї педагогічних систем В. Сухомлинського (О. Захаренка) (ідеал «середовищного підходу»; праця, в якій виховують її задум, процес і її наслідки; організація емоційного життя дітей);
- гуманістичні основи педагогічної системи В. Сухомлинського (О. Захаренка);
- провідні компоненти системи роботи Павліської (Сахнівської) школи (турбота про здоров'я дітей; навчальна робота; виховання загальнолюдських цінностей, родинне виховання);
- найважливіші ідеї виховної системи В. Сухомлинського (О. Захаренка).

Після цього виділяють спільні і відмінні сторони в діяльності директорів шкіл, обґрунтовують ці подібності і відмінності.

Складанню порівняльних таблиць пере-

дує вивчення першоджерел, аналітичних статей, схем і таблиць [2; 6; 8; 9; 11; 15; 16]. Саме вони допомагають студентам ефективніше сприймати матеріал, формувати конкретні уявлення, узагальнювати і аналізувати вивчене.

Після презентації студентами складених порівняльних таблиць на семінарських заняттях, порівнюємо, аналізуємо, доповнюємо, взаємооцінюємо таблиці різних студентів, робимо загальні висновки. Для студентів це цікава і повчальна робота, яка допомагає їм краще засвоїти матеріал, олюднити педагогічну персоналію, наблизити її ідеї до сьогодення.

За традиційного, пояснювально-репродуктивного підходу нова інформація надходить до студентів в основному від викладачів, а самі студенти не завжди готові до роботи з різноманітними джерелами інформації, пошуку нових знань у педагогічній галузі, критичному їх використанню у професійному становленні майбутніх педагогів. Інноваційний підхід дозволяє студентам ефективно відпрацьовувати професійні вміння і навички. При такому підході самостійна робота є індивідуальною із врахуванням рівня творчих можливостей студентів, їх навчальних здобутків, інтересів, потреб, навчальної активності.

Наш досвід переконує, що інноваційний підхід до вивчення курсу «Історія педагогіки» сприяє кращому формуванню педагогічної і, зокрема, технологічної компетентності студентів педвузів, дозволяє переосмислювати цінності, долати консерватизм і стереотипи педагогічного мислення. Метод структурно-логічного моделювання сприяє усуненню мозаїчності отриманої інформації, створює систему знань високого рівня цілісності, надає процесу засвоєння знань ефекту новизни, оригінальності, створює комфортне середовище для навчання.

Таким чином, ми дійшли висновку, що інноваційний підхід до вивчення спадщини окремих персоналій, який має особистісну та фахову зорієнтованість, сприяє розвитку особистості та її професійного становлення, оскільки інтереси і потреби особистості завжди пов'язані з її самореалізацією у професійній діяльності та життєтворчості.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні особливостей використання структурно-логічних моделей під час вивчення інших педагогічних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аношкина В. Л. Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы) / В. Л. Аношкина, С. В. Резванов. – Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО. – 2001. – 176 с.

2. Березівська Л. Д. Формування патріотизму як цінності у школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського і О. А. Захаренка / Л. Д. Березівська // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск ЛІІІ. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – 436 с.
3. Богданова О. Г. Развитие творчества студентов как педагогическая проблема в вузах развитых капиталистических стран / О. Г. Богданова, В. М. Маршева, Н. П. Обухова // Проблемы зарубежной высшей школы: обзор. информ. / под науч. ред. В. И. Андреева и М. Г. Гарунова. – М. : НИИВШ, 1988. – Вып. 1. – С. 23–26.
4. Бричок Б. П. Історія педагогіки в схемах, таблицях / Б. П. Бричок, С. Б. Бричок. – Рівне : РДГУ, 2006. – 53 с.
5. Дічек Н. До методології вивчення історії педагогіки (біографічний підхід) // Зміст і технології шкільної освіти : матеріали звіт. наук. конф. ін.-ту педагогіки АПН України. – К. : Пед. думка, 2001. – С. 8–9.
6. Дічек Н. Універсальність педагогічного новаторства В. О. Сухомлинського // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 8–11.
7. Єрмаков І. Г. Нова школа нової України на зламі століть // Психологія і педагогіка життєтворчості. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 21.
8. Захаренко С. О. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині Олександра Антоновича Захаренка : навчальне видання / С. О. Захаренко, Н. В. Орлова. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006. – 251 с.
9. Кузьмінський А. Феномен педагогічного успіху О. А. Захаренка / А. Кузьмінський // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 12–13.
10. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
11. Побірченко Н. С. В. О. Сухомлинський та О. А. Захаренко: діалог через роки / Н. С. Побірченко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск ЛІІІ. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – 436 с.
12. Профессиональная педагогика : учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – С. 497.
13. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
14. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 39–43.
15. Сухомлинська О. В. Сухомлинський Василь Олександрович // Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. / [О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антонець та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2. – 552 с.
16. Філімонова Т. В. Захаренко Олександр Антонович // Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. / [О. В. Сухомлинська, Н. Б. Антонець та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2. – 552 с.